

УДК 314.743+94 (477) «1932/1933»

ПРОВЕДЕННЯ УКРАЇНСЬКОЮ ЕМІГРАЦІЄЮ ДНЯ ЖАЛОБИ І ПРОТЕСТУ 29 ЖОВТНЯ 1933 р.

Ярослав Папуга

Рудниківський навчально-виховний комплекс
Україна, 81642, с. Рудники, Миколаївський район, Львівська обл.,
вул. Шкільна, 1
e-mail: papuha@meta.ua

Українська еміграція у міжвоєнний період була розпорошена по багатьох країнах світу. Попри строкатість і неоднорідність діаспори, спільні для всієї нації проблеми, сприяли її згуртуванню. До подій, які об'єднали переважну більшість представників еміграції, належить Голодомор 1932-1933 років. Українці, котрі проживали за межами СРСР, разом виступили проти Москви, що своїми діями спричинила смерть від голоду мільйонів співвітчизників в УСРР. Пік заходів, організованих на підтримку голодуючих, припав на осінь 1933 р., коли відбулося найбільше антирадянських виступів.

У різних країнах, де проживали українці, було оголошено відмінні дні для проведення скорботних акцій. Скажімо, у США Днем національної жалоби визначено 18 листопада 1933 р., а у Канаді – 24 листопада [1]. На європейському континенті також було встановлено різні дати для проголошення солідарності з потерпілими в УСРР. Все ж максимальна кількість виступів припала на 29 жовтня 1933 р., коли у кількох країнах одночасно відбулися масові заходи антирадянського спрямування.

Ідея організувати День жалоби і протесту 29 жовтня зародилася у тій частині Західної України, яка у міжвоєнний час перебувала у складі Польщі. Галичани та волиняни влітку-восени 1933 р. досить активно відгукнулися на трагічні події за Збручем. Було створено кілька спеціальних комітетів для здійснення заходів допомоги й акції протесту. Найбільш представницьким був Український громадський комітет рятунку України (УГКРУ), до якого, за різними підрахунками, входило від 35 до 44 західноукраїнських та еміграційних організацій. Ця установа розгорнула дуже кипучу діяльність як у межах тогочасної Польщі, так і на міжнародній арені. У другій половині 1933 р. УГКРУ мав осередки у 41 повіті Галичини та Волині. Львівський комітет налагодив співпрацю з еміграційними організаціями,

окремі з яких визнали керівну роль УГКРУ в акції протесту. Зокрема, спеціальна установа у Празі на чолі з Ольгердом Бочковським, Українське бюро у Лондоні та Женеві, «Комітет допомоги голодуючим Великої України й Кубані» у Бельгії, «Український громадський комітет рятунку України в Берліні» погодилися з тим, що саме вказана львівська інституція має очолювати антиголодові заходи [2].

Для надання виступам масового характеру та привернення уваги до Голодомору міжнародної громадськості УГКРУ запропонував, щоб всі українці поза СРСР провели протестаційні виступи в один день. Львівський комітет у вересні 1933 р. після консультації з керівництвом Греко-католицької церкви (ГКЦ) вирішив, що найкраще призначити масові заходи на підтримку постраждалих у неділю 29 жовтня. На засіданні виконавчого органу УГКРУ 20 вересня було остаточно узгоджено дату й ухвалено рішення звернутися до всіх українців виступити у цей день [3]. Звернення до співвітчизників, які проживали у Польщі, про проведення Дня жалоби і протесту з'явилося невдовзі у львівській пресі. У відповідь на цей заклик на етнічних українських територіях у межах Другої Речі Посполитої 29 жовтня було проведено понад 200 заходів протесту [4].

Звернення до українських еміграційних організацій із відозвою провести День жалоби і протесту було підготовлено 7 жовтня 1933 р. Про реакцію діаспори на цю пропозицію в історичній літературі згадувалося лише мимохоть. Можна відзначити працю Михайла Марунчака, який, досліджуючи відгуки української еміграції на Голодомор, згадав і про проведення заходів 29 жовтня 1933 р. Він використав деякі матеріали тогочасної преси з різних європейських країн, де проживали українці [5]. Марунчак не мав можливості застосувати документи УГКРУ, які знаходилися у Національній бібліотеці у Варшаві й архівні матеріали і тому природно, що висвітлення

ним теми є неповним. Окремі аспекти питання описано у монографії автора цієї статті [6]. У даній публікації проблему розкрито повніше з використанням як інформації преси міжвоєнного періоду, так і архівних матеріалів і документів львівського комітету, який був ініціатором проведення Дня жалоби і протесту.

У зверненні УГКРУ від 7 жовтня говорилося про заплановані заходи серед українців Польщі. Повідомлялося, що у всіх церквах відбудуться богослужіння, під час яких священники мали виголосити проповіді на підтримку голодуючих, а пізніше було заплановано провести масові акції. Львівський комітет висловив побажання, щоб співвітчизники, які проживали у Румунії та Чехословаччині, а також представники еміграції у країнах Європи та Північної Америки долучилися до заходів протесту. УГКРУ звернувся до 15 українських діаспорних організацій із закликом відзначити у країнах свого перебування День жалоби і протесту, відповідно до умов в яких вони знаходилися [7].

У міжвоєнний час українські етнічні території поза СРСР опинилися у складі Польщі, Румунії та Чехословаччини. При проведенні у цих країнах Дня жалоби і протесту у статті увага зосереджена на висвітленні діяльності еміграційних організацій. Зокрема, на території Другої Речі Посполитої після поразки визвольних змагань опинилися чимало діячів УНР, окремі з яких продовжували займатися активною політичною роботою. У середині вересня вони заснували «Комітет Допомоги Голодній Україні у Варшаві» під керівництвом Лева Чикаленка. Саме до цієї установи звернувся УГКРУ у листі від 7 жовтня.

На проведення Дня жалоби і протесту на території Польщі вплинули події, які відбулися перед цим. Член ОУН Микола Лемик 21 жовтня 1933 р. вбив працівника радянського консульства у Львові. У відповідь влада Другої Речі Посполитої заборонила здійснення масових заходів протесту проти Голодомору та не заперечувала лише проти релігійної частини Дня жалоби і протесту. Тому у Варшаві 29 жовтня відбулося тільки окреме богослужіння. За повідомленням львівської преси у той день у храмі Греко-католицької церкви на вул. Медовій зібралося багато вихідців з Наддніпрянської України. Наприкінці богослужіння о. Пушкарський виголосив проповідь на підтримку голодуючих і зачитав звернення керівництва ГКЦ, спеціально підготовленого до Дня жалоби і протесту [8]. Зате у

Каліші колишні вояки армії УНР взяли участь не тільки у богослужінні, але й провели масовий захід. Присутні схвалили резолюцію та здійснили збір коштів для постраждалих [9].

Українська еміграція у Чехословаччині активно долучилася до акції протесту. У Празі ще 19 липня 1933 р. було створено «Комітет допомоги голодуючим на Україні» під керівництвом Бочковського. Саме до установи з такою назвою звернувся УГКРУ у листі від 7 жовтня. Пізніше у пресі стосовно празької спеціальної організації вживався термін «Комітет Рятунку України», хоч інколи використовувалося і попереднє найменування. Під різними назвами українська еміграційна установа у Чехословаччині проявила активність, зокрема, і під час здійснення Дня жалоби і протесту. У листі від 26 жовтня спеціальний празький комітет повідомив, що найближчої неділі заплановано провести загальноукраїнські заходи, якщо влада не заборонить їх. Станом на день написання листа українці Чехословаччини поінформували, що державні органи дозволять виступи проти Голодомору [10].

Протестаційні заходи у Празі розпочалися з богослужіння у храмі ГКЦ, під час якого о. Гопко виголосив відповідну проповідь і зачитав звернення керівництва Церкви. Після цього відбулося віче у залі Слов'янського острова, на якому були присутніми близько 300 осіб. Перед входом до приміщення здійснювався збір коштів на підтримку голодуючих, а також роздавалися публікації чеською мовою. Захід відбувся за участю представників місцевої влади, які таким чином фактично піддержали цей протестаційний виступ [11].

Перед присутніми виголосив промову Бочковський, який наголосив на необхідності виступити на захист голодуючих, оскільки вони самостійно не зможуть себе оборонити. Голова празького комітету висловив думку, яку розвинув у своїх публікаціях того періоду, про провину Заходу перед Україною. На його переконання, гуманістичні гасла, на які весь час наголошують у демократичних країнах, зобов'язують піддержати постраждалих українців з СРСР, а насправді ніякої реальної допомоги вони не отримали. Бочковський подякував тим європейським політикам, котрі висловилися на підтримку голодуючих. Це насамперед стосувалося президента Ради Ліги Націй Йогана Мовінкеля, генерального секретаря Конгресу національних меншин Евальда Амменде, віденського кардинала Теодора Інніцера. Серед представників Чехословач-

чини керівник українського комітету у Празі висловив вдячність депутату парламенту Франтішці Плагінічовій, а також місцевому товариству Червоного Хреста, яке долучилося до рятувальної акції.

Причини голоду розкрив у наступному виступі А. Галька, який наголосив: більшовицький режим є продовжувачем шовіністичної політики попередньої російської влади. Доповідач висловив впевненість, що український народ витримає цю трагедію та завершив виступ проголошенням хвилини мовчання за загиблими. Потім учасники віча прийняли спеціально підготовлену резолюцію. У цьому документі вказано, що смерть українців з УСРР та Кубані є винятковим випадком в історії. Резолюція проголосувала: голод є покаранням з боку Москви за волелюбні наміри українців. Автори ухвали звернулися до світової громадськості із закликом порятувати голодуючих.

У той самий день з ініціативи празької філії української громади у Чехословаччині у столиці країни відбулися збори за підтримки Союзу українських еміграційних організацій у ЧСР, Центрального союзу українського студентства, Союзу підкарпатських студентів та української академічної громади. Учасники заходу заслухали доповіді, серед яких були й виступи литовських студентів, і прийняли відповідну резолюцію. Вони зібрали 219 крон на допомогу голодуючим [12].

До акції протесту долучилися емігранти у Ржевницях, де знаходилася у той період українська гімназія. Там відбулися протестаційні збори на підтримку голодуючих, перед учасниками яких виступив, серед інших і знаний український вчений Сергій Шелухин. Учителі гімназії передали одноденний заробіток на допомогу постраждалим, учні також матеріально приєдналися до рятувальної акції [13]. Викладачі та слухачі Української господарської академії у Подєбрадах 29 жовтня організували збори, учасники яких зібрали кошти на порятунок голодуючих і підтримали діяльність спеціального празького комітету [14].

Окрім того, за даними управи української громади у Чехословаччині, масові заходи на території цієї країни відбулися у Брно, Оломоуці, Тренчині, Мімоні, Лазне Белгороді, Ліберцях. Щоправда існують різні дані, щодо дати проведення цих виступів. Скажімо Марунчак виділив збори українських робітників у Ліберцях, під час яких було ухвалено резолюцію антирадянського спрямування на підтримку постраждалих в УСРР. У тексті прийня-

того документу, який знаходився у матеріалах управи української громади у ЧСР, вказано, що захід відбувся 19 листопада 1933 р. [15]. Зате зі змісту резолюції, ухваленої у Брно, зрозуміло, що там масовий виступ пройшов саме 29 жовтня. У цьому місті ще 15 вересня 1933 р. було створено спеціальний протестаційний комітет, який відгукнувся на заклики провести День жалоби і протесту в один день. В ухваленому на зборах документі висловлено протест проти економічного гноблення Москвою України та винищення радянських керівництвом українського народу. На допомогу постраждалим присутні на вічі люди зібрали 450 крон [16].

Громадсько-допомоговий комітет української еміграції у Румунії у відповідь на заклики УГКРУ від 7 жовтня проголосив про запланований у Бухаресті захід до Дня жалоби і протесту. Вказана організація поширювала свою роботу серед діаспорних осередків у цій країні та повідомила, що її відділи проведуть у місцях свого розміщення антирадянські виступи [17]. У звіті про проведення заходів протесту повідомлено про збори 29 жовтня у Бухаресті представників українських товариств, які створили спеціальний «Український комітет допомоги голодуючим в Україні», що зосередив роботу у двох напрямках: збір коштів для голодуючих та інформування про ситуацію в УСРР [18].

Гданськ у міжвоєнний період був «вільним містом» під керівництвом Ліги Націй. У ньому проживали та навчалися українці, які також долучилися до здійснення Дня жалоби і протесту. Вони відгукнулися на ініціативу «Українського громадського комітету рятунку України в Берліні», який очолював о. Петро Вергун. Останній приїхав у той день до Гданська і відправив богослужіння у місті, на якому були представники Союзу українських студентів «Основа». На релігійній частині заходу 29 жовтня були присутні і місцеві німці, тому Вергун виступив німецькою мовою. Після богослужіння місцеві українці зібралися на віче у залі «Національного клубу», під час якого було розкрито ситуацію в УСРР, прийнято відповідну резолюцію й організовано збір коштів на підтримку голодуючих. Зібрані 81 гульден організатори акції передали до товариства Червоного Хреста. Місцеві державні установи й окремі жителі направили до ініціаторів заходів листи з висловленням співчуття [19].

«Комітет допомоги голодуючим Великої України й Кубані» у Брюсселі було засновано

15 серпня 1933 р. на нараді представників українських діаспорних організацій Бельгії під керівництвом діяча Головної еміграційної ради Ю. Яковліва. У День жалоби і протесту ця установа провела збори у приміщенні товариства «Незалежна Україні». Після виступу головуючого присутні прийняли рішення підтримати діяльність бельгійського комітету, для чого зібрали кошти як на його діяльність, так і на допомогу голодуючим в УСРР і радянським втікачам до Румунії. Спеціально до цієї події було підготовлено окремий комунікат [20]. 29 жовтня пройшло богослужіння та віче у Льєжі, учасники яких ухвалили резолюцію антирадянського змісту [21].

Окремо від вказаного комітету у Бельгії діяло «Європейське об'єднання українських організацій на чужині» під керівництвом відомого діяча націоналістичного руху Дмитра Андрієвського, яке проводило активну роботу як серед української еміграції, так і на міжнародній арені. Хоч ці дві організації у Бельгії діяли нарізно, однак, за твердженням Марунчака, при здійсненні Дня жалоби і протесту у країні свого перебування вони співпрацювали. Він виділив також проведення «Європейським об'єднанням українських організацій на чужині» протестаційного віча у Люксембурзі [22]. Окрім того жителі міста Еші з Люксембурга провели рятункові заходи, зібрали 190 бельгійських франків на допомогу голодуючим. Ця діяльність сприяла зацікавленню місцевої преси українським питанням [23].

На заклик УГКРУ відгукнулися Головна еміграційна рада, яка знаходилася у Франції та мала філії як у цій країні, так і в інших державах Європи. Ця установа звернулася до своїх відділів і прихильників у Франції, Польщі, Чехословаччині, Болгарії, Югославії, Туреччині, Бельгії, Люксембурзі з пропозицією здійснити День жалоби і протесту 29 жовтня [24].

У Парижі представники місцевої української громади зібралися у приміщенні бібліотеки імені С. Петлюри. Збори розпочав голова громади М. Шумицький, який зазначив: захід відбувається на заклик УГКРУ й аналогічні акції українська еміграція у цей день проводить по всьому світі. На його думку, трагедія в УСРР об'єднала всю діаспору, свідченням чого є спільні дії на міжнародній арені, зокрема, перед Лігою Націй. Пізніше доповідь виголосив голова уряду УНР в еміграції В'ячеслав Прокопович, котрий також наголосив на узгоджених протестах українців держав Європи, Америки, Азії. Він висловив подяку Мовінкелю за позицію при розгляді питання голоду в

УСРР Лігою Націй й запевнив, що українці ніколи не забудуть цього знаного норвезького політика. Прокопович вказав на важливість привернення уваги до продовольчої катастрофи світової громадськості. Іларіон Косенко у своєму виступі наголосив на спільних діях еміграційних організацій, а міністр закордонних справ УНР у вигнанні Олександр Шульгин заявив, що українці досягнули максимально можливого результату на міжнародній арені у питанні голоду в УСРР. На завершення зборів було зачитано пастирський лист настоятеля української парафії у Франції о. І. Бриндзана, ухвалено резолюцію та зібрано 222 франки на порятунок голодуючих [25].

У відповідь на звернення Головної еміграційної ради українські емігранти у Франції організували День жалоби і протесту у Понде-Шерюї, Турнак-Фуа, Греноблі, Труа, Оденле-Тіші, Ліоні. У першому з вказаних міст місцеві українці спільно з колишніми воїнами армії УНР під керівництвом Різнікова провели збори за участю вихідців з Дону. На заході було зачитано письмові повідомлення з територій охоплених голодом, відозву УГКРУ, пастирський лист о. І. Бриндзана. Присутні вшанували пам'ять померлих хвилиною мовчання та здійснили збір коштів на допомогу постраждалим. У Турнак-Фуа місцеві українці провели збори, відмовилися від їжі у День жалоби і протесту та передали одноденний заробіток на рятункову акцію. У Греноблі, зважаючи на значну кількість учасників заходу, збори відбулися в одному з великих зал міста. Місцева французька газета висвітила здійснення Дня жалоби і протесту українцями, вказавши на його важливість.

У Труа на заході був присутній о. І. Бриндзан. Він відправив богослужіння та панахиду за померлими, після чого було проведено збір коштів. В Оденле-Тіші на акцію зібралися місцеві українці, а також співвітчизники з Вільрю та Еші (Люксембург). Присутні зачитали листи з УСРР, вислухали доповіді про голод, ухвалили резолюцію та зібрали 195 франків для потерпілих. Вони вирішили створити спеціальний комітет, почесним головою якого обрали о. І. Бриндзана [26]. У Ліоні колишні воїни армії УНР провели збори та прийняли резолюцію з протестом проти голоду [27].

Окрім того українці Франції, котрі проживали у Кнютанжі, 29 жовтня влаштували віче, на якому заслухали інформацію про голод у радянській Україні, ухвалили резолюцію протестаційного змісту проти політики Москви й

організували збір коштів для потерпілих [28]. У той день у французькому місті Корбей також пройшли протестаційні збори [29].

В Італії у церкві св. Василя відбулася панахида. На заході були присутні італійці, шведи, литовці, наявність яких забезпечила висвітлення події у місцевій пресі [30].

Український клуб у Женеві під керівництвом Євгена Бачинського приєднався до проведення Дня жалоби і протесту. Ввечері 29 жовтня 16 осіб зібралося у будинку голови організації й обговорили ситуацію в УСРР. Присутні ухвалили протестаційну резолюцію, розробили заходи на допомогу голодуючим, які доручили до виконання Українському клубу у Женеві як організації, що досить відома у Швейцарії [31]. Українці в Австрії провели 29 жовтня заходи протесту проти Голодомору. Однак через неузгодженість між представниками різних еміграційних середовищ вони не подали достатньо інформації про здійснення Дня жалоби і протесту [32].

Товариство «Просвіти» у Загребі взяло на себе організацію акції протесту та рятунокві заходи в Югославії. Загребська установа звернулася до українців, що проживали у цій країні із закликом провести 29 жовтня як день національної жалоби, здійснити відповідні богослужіння та зібрати кошти для голодуючих. За повідомленням товариства «Просвіти», виступи відбулися у кількох місцевостях проживання українців, які зібрали на користь постраждалих з УСРР 1173 динари [33].

Паризький «Тризуб» відзначив проведення в Югославії Дня жалоби і протесту у Великому Бечкерекі. У цьому місті після панахиди за померлими від голоду відбулися збори, де було заслухано повідомлення про ситуацію в УСРР й ухвалено резолюцію антирадянського змісту. Присутні зібрали на порятунок голодуючих 256 динарів [34].

Спеціальний «Українсько-болгарський центральний комітет по збору пожертв голодуючим в Україні» було створено у листопаді 1933 р. До цього проведенням рятунокві акції займалася управа союзу українських організацій у Болгарії, яка й відгукнулася на заклик УГКРУ від 7 жовтня. Ця установа заздалегідь розіслала повідомлення про здійснення Дня жалоби і протесту, сприяла, щоб звістка про рятунокві заходи потрапила на сторінки центральної та місцевої болгарської преси. Завдяки вдалій інформаційній діяльності події в УСРР та реакція українців на них отримали помітний розголос у Болгарії [35].

Згідно з повідомленням управи союзу

українських організацій у цій країні, заходи протесту відбулися у кількох містах, зокрема, у Софії, Пловдиві, Видині, Русе, Варні, Слівені, Бургасі. Марунчак звернув увагу на масове віче у столиці, участь в якому взяла тутешня козацька станиця, а головним доповідачем був болгарський письменник Стилиян Члінгіров. Таким чином місцеві жителі приєдналися до рятунокві акції, організованої українськими емігрантами [36]. Львівська та діаспорна преса також відзначила участь болгар у протестаційному вічі, вказавши на відправлення богослужіння двома тутешніми священниками у церкві Кирила і Мефодія. Учасники заходу у Софії висловили подяку болгарському народу та владі за допомогу українцям. В ухваленій резолюції також з вдячністю згадано Мовінкеля й Інніцера. Після проведення заходів присутні зібрали близько 900 левів на допомогу голодуючим. Зауважено проведення заходів протесту 29 жовтня у Пловдиві, куди спеціально із Софії виїхав для оголошення доповіді громадський діяч Михайло Паращук. Під час виступу в українській громаді у Пловдиві були присутні вихідці з Північного Кавказу [37].

Прикладом здійснення Дня жалоби і протесту було також проведення антирадянської акції Українським культурно-просвітнім товариством «Тарас Шевченко» у Варні. Там 29 жовтня у приміщенні товариства зібралося більше 100 осіб, тому всі бажаючі не змогли потрапити до залу. Голова організації М. Крижанівський поінформував присутніх про ситуацію в УСРР. Опісля учасники зборів зібрали 350 левів, які було відправлено до управи союзу українських організацій у Болгарії. Присутні на цьому заході прийняли резолюцію із засудженням політики Москви та звернулися до Ліги Націй і міжнародного товариства Червоного Хреста з проханням направити делегацію в УСРР, щоб допомогти голодуючим і не допустити вивіз продуктів з Радянського Союзу. Водночас у документі висловлювалася вдячність Мовінкелю за підтримку голодуючих на засіданні Ради Ліги Націй. Загалом українці у Болгарії зібрали понад 1700 левів, більшість з яких була відправлена для діяльності Головної еміграційної ради у Парижі, оскільки визнавали керівну роль цієї установи [38].

Отже, у дванадцяти європейських країнах українська еміграція провела 29 жовтня День жалоби і протесту (до цього числа включено Гданськ як окреме державне утворення). З них у восьми випадках організації з діаспори

відгукнулися на безпосереднє звернення до них УГКРУ від 7 жовтня 1933 р. З інформації з Відня та Риму не зрозуміло, хто був ініціатором проведення Дня жалоби і протесту. У Гданську та Люксембурзі учасники антирадянських заходів відреагували на звернення еміграційних осередків з інших країн. Таким чином більшість виступів на підтримку голодуючих українська діаспора здійснила саме 29 жовтня 1933 р., продемонструвавши єдність під враженням від відомостей про Голодомор.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА:

1. Ковальчук О.О. Голодомор 1932-1933 рр. в УСРР і українська діаспора Північної Америки / О.О. Ковальчук, Т.В. Марусик. – Чернівці: Наші книги, 2010. – С. 86-87.
2. Папуга Я.Б. Західна Україна і Голодомор 1932-1933 років: Морально-політична і матеріальна допомога постраждалим / Я.Б. Папуга. – Львів: Астролябія, 2008. – С. 37, 42, 43, 134.
3. Biblioteka Narodowa w Warszawie (BNW) – N 68694. – Cz. I. – К. 369-373.
4. Папуга Я.Б. Вказ. пр. – С. 139.
5. Марунчак М. Нація у боротьбі за своє існування: 1932-1933 в Україні і діаспорі. – Вінніпег: Накладом Української Вільної АН в Канаді, 1985. – 144 с.
6. Папуга Я.Б. Вказ. пр. – С. 139-141.
7. BNW. – N 68694. – Cz. II. – К. 1301-1302.
8. Діло. – 1933. – 4 листопада.
9. Тризуб. – 1933. – Ч. 46. – С. 13.
10. BNW. – N 68694. – Cz. II. – К. 1675.
11. Діло. – 1933. – 8 листопада.
12. Український тиждень. – 1933. – 31 жовтня, 6 листопада.
13. Український тиждень. – 1933. – 31 жовтня.
14. Діло. – 1933. – 8 листопада.
15. Марунчак М. Вказ. пр. – С. 54; Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО), ф.269, оп.1, спр.274, арк. 41, 57.
16. ЦДАГО, ф.269, оп.1, спр.274, арк. 58.
17. BNW. – N 68694. – Cz. II. – К. 1779.
18. BNW. – N 68694. – Cz. II. – К. 1781.
19. Діло. – 1933. – 22 листопада.
20. BNW. – N 68694. – Cz. II. – К. 1223, 1231.
21. Марунчак М. Вказ. пр. – С. 55-56; ЦДАГО, ф.1, оп.20, спр.6204, арк.13.
22. Марунчак М. Вказ. пр. – С. 55-56.
23. Тризуб. – 1933. – Ч. 44. – С. 14.
24. Тризуб. – 1933. – Ч. 38. – С. 14.
25. Тризуб. – 1933. – Ч. 40. – С. 6-12.
26. Тризуб. – 1933. – Ч. 45. – С. 21-23.
27. Тризуб. – 1933. – Ч. 47. – С. 30.
28. BNW. – N 68694. – Cz. II. – К. 1575-1576.
29. ЦДАГО, ф.1, оп.20, спр.6204, арк.13.
30. ЦДАГО, ф.269, оп.1, спр.300, арк.15.
31. BNW. – N 68694. – Cz. II. – К. 1419.
32. BNW. – N 68694. – Cz. II. – К. 1130.
33. BNW. – N 68694. – Cz. II. – К. 1171, 1173, 1175.
34. Тризуб. – 1933. – Ч. 44. – С. 12.
35. Тризуб. – 1933. – Ч. 42. – С. 15.
36. Марунчак М. Вказ. пр. – С. 5-57; BNW. – N 68694. – Cz. II. – К. 1809.
37. Діло. – 1933. – 15 листопада; Тризуб. – 1933. – Ч. 44. – С. 14.
38. BNW. – N 68694. – Cz. II. – К. 1805, 1806, 1807, 1808, 1813.

Папуга Ярослав *Проведення українською еміграцією Дня жалоби і протесту 29 жовтня 1933 р.*

Досліджено здійснення українською еміграцією в країнах Європи Дня жалоби і протесту, як реакції на Голодомор в Україні. Узагальнено всі доступні джерела про організацію діаспорою 29 жовтня 1933 р. антирадянських виступів на підтримку потерпілих.

Ключові слова: акція протесту, День жалоби і протесту, комітет, Голодомор, еміграція

Папуга Ярослав *Проведение украинской эмиграцией Дня скорби и протеста 29 октября 1933 г.*

Исследовано осуществление украинской эмиграцией в странах Европы Дня скорби и протеста, как реакции на Голодомор в Украине. Обобщены все доступные источники об организации диаспорой 29 октября в 1933 г. антисоветских выступлений в поддержку потерпевших.

Ключевые слова: акция протеста, День скорби и протеста, комитет, Голодомор, эмиграция

Papuga Yaroslav *The Protest and Mourning Day Organized by the Ukrainian Emigration in October 29, 1933*

The paper studies the organization of the Protest and Mourning Day by the Ukrainian emigration in European countries in response to the man-made famine in Ukraine known as the Holodomor. Information from all the available sources on the anti-Soviet protests staged by the Ukrainian diaspora on October 29, 1933 in support of the Holodomor victims is summarized. The mechanism of making the decision to carry out the rally on one day was analyzed; the role of the Civic Relief Committee for Starving Soviet Ukraine was discussed. The preparatory activity aimed at uniting the efforts of the Ukrainian emigration to save the starving was observed. The specificities of holding the marches in different European countries stemming from differences in the attitude of the authorities of these countries were revealed. The coverage of the Protest and Mourning Day by the media and reaction of the local population to the news of the Holodomor are described. The number of the relief measures carried out by the diaspora on October 29, 1933 was estimated.

Keywords: protest action, Day of Mourning and Protest, committee, Famine (Holodomor), emigration

Рецензенти:

Погромський В.О., к.і.н.

Шитюк М.М., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 28.10.2016 р.